

Əziz Əliyev

kamillik və müdriklilik məktəbi

Əziz Əliyev 1897-ci il yanvar ayının 1-də qədim Azərbaycan torpağı olan İrəvan şəhərinin yaxınlığında Hamamlı kəndində anadan olmuşdur. İbtidai və orta təhsilinin bir hissəsini həmin kənddə İbadulla bəy Muğanlinskiyin pansionatında almış, burada ərəb, fars, rus dili ilə yanaşı, fransız dilini də öyrənmişdi. Bir müddət bibisinin yanında, Çitada yaşayan Əziz Əliyev təhsilini orada davam etdirmişdir. Sonralar İrəvana qayıdaraq gimnaziyada oxumuş və 1917-ci ildə buranı əla qiymətlərlə bitirmişdir.

Hələ kiçik yaşlarından həkim olmaq istəyən Əziz Əliyev maddi kömək üçün xeyriyyəçi Hacı Zeynalabdin Tağıyevə müraciət edir. Bakının neft milyonçusunun maddi dəstəyi ilə Sankt-Peterburqda Rusiyanın ən nüfuzlu tibb-yönümlü ali təhsil müəssisəsi sayılan Hərbi Tibb Akademiyasına daxil olur. Oxumaqla yanaşı, o, həm də laboratoriyada səpgili yatalaq əleyhinə təşkil edilmiş sanitariya-dezinfeksiya briqadasında işləyir.

Birinci kursu müvəffəqiyyətlə başa vurduqdan sonra yay təttilində doğma yurdu İrəvana qayıdır. Həmin il atası vəfat etdiyindən ailəni dolandıran Əziz Əliyevin üzərinə düşür. Bir tərəfdən də İrəvanda təcridat dırnağına qədər silahlandırılmış erməni quldurlarının yerli əhaliyə qarşı amansızlıqları getdikcə artırdı. Əziz Əliyev ailəsi ilə birlikdə bir müddət Naxçıvanın Şərur rayonunda və Şaxtaxtı kəndində məskunlaşır. Burada da erməni-bolşevik dəstələri Naxçıvana silahlı basqınlar edərək qırğınlar, dağıntılar törədirdilər. Onlar Cənubi Azərbaycanın Ərəblər kəndinə köçməyə məcbur olur. Əziz Əliyev təhsilini davam etdirmək üçün Sankt-Peterburqa gedə bilir.

2 ildən sonra Cənubi Azərbaycandan Naxçıvana qayıdan Əziz Əliyev 1923-cü ildə yarımçıq qalmış ali tibb təhsilini davam etdirmək ümidilə ailəsi ilə birlikdə Bakıya köçür və burada Xalq Komissarları Şurasında işə düzəlir. 1923-cü ildə yenidən imtahan verərək Bakı Dövlət Universitetinin tibb fakültəsinə daxil olur və 1927-ci ildə ali tibb təhsilini başa vurur. Bakı Dövlət Universitetinin rəhbərliyi onun tibb fakültəsini bitirdikdən sonra daxili xəstəliklər kafedrasında saxlanması haqqında qərar verir. 1929-cu ildə isə Xalq Səhiyyə Komissarının müavini, bir müddət sonra Azərbaycan Kli-

nik İnstitutunun direktoru vəzifəsinə təyin edilir və 1932-ci ilə qədər instituta rəhbərlik edir. Bakı Dövlət Universitetinin tibb fakültəsi öz fəaliyyətini dayandırdıqdan sonra, 1930-cu il may ayının 9-da bu fakültənin nəzdində Azərbaycan Dövlət Tibb İnstitutu yaradılır. 1932-ci ildə Azərbaycan Tibb İnstitutunun rektoru vəzifəsi Əziz Əliyevə tapşılır və o, 6 ilə yaxın bu vəzifədə çalışır. Çoxsahəli fəaliyyət dairəsi olan Əziz Əliyev Azərbaycan Dövlət Tibb İnstitutunun rektoru olmaqla yanaşı, Əczaçılıq İnstitutuna da rəhbərlik etmiş və 1937-ci ildə həm də Bakı Dövlət Universitetinin rektoru vəzifəsində çalışmışdır.

Rektor təyin olunan ilk günlərdən təşkilatçılıq təcrübəsindən istifadə edərək bir sıra layihələr həyata keçirməyə başlayan Əziz Əliyev narahat edən məsələlərdən ən birincisi milli həkim, milli elmi işçilərin yetişdirilməsi idi. Bunun üçün isə ilk növbədə, tədris prosesi ilə məşğul olan milli müəllim kadrları və ana dilində dərsliklərin olması vacib idi. Rektor olduğu 3 il ərzində - 1932-1935-ci illərdə Əziz Əliyevin təşkilatçılığı ilə Azərbaycan dilində 45 adda dərslik və dərs vəsaiti nəşr olunur.

Əziz Əliyevin təşəbbüsü ilə işıq üzü görən əsərlərdən onun "Klinik analizlər" kitabı, K.Balakışiyevin "İnsanın normal anatomiyası", M.Qəniyevin "Mikrobiologiya kursu", C.Hüseynovun "Patoloji anatomiya", Y.Qaziyevin "Ağciyər və əmi", Ü.Musabəylinin "Göz xəstəlikləri", Ə.Talışinskiyin "Travmatologiya", Q.Səferov və Ə.Həsənovun "Bioloji kimya" və digər dərsliklər, eləcə də M.Mirqasımovun, M.Topçubaşovun, M.Mirsəlimovun, M.Əfəndiyevin, Z.Məmmədovun dərs vəsaitləri Azərbaycan tibb elminin inkişafında böyük rol oynayır. Ana dilində dərsliklərin nəşr olunması

ilə yanaşı, Əziz Əliyev qısa müddətdə rus dilində olan tibbi kitablardan ən vaciblərinin Azərbaycan dilinə tərcümə edilməsində də yaxından iştirak edir. Bu illərdə Əziz Əliyev Azərbaycan Dövlət Tibb İnstitutunun nəzdində tibbi kitabxana yaratmaq ideyasını da reallaşdırır və kitabxana SSRİ-nin 231 elmi müəssisəsi və 87 xarici ölkə ilə kitab mübadiləsi aparır.

Elmi axtarışlarını bir an belə dayandırmayan Ə.Əliyev 1935-ci ildə namizədlik, 1937-ci ildə isə "Eksperimental nefrit" mövzusunda doktorluq dissertasiyası müdafiə edir. "Həzm zamanı qanın xloridləri", "Malyariyanın Karno metodu ilə müalicəsi", "Klinik analizlər üzrə rəhbərlik" kimi elmi əsərlərin müəllifi olan Əziz Əliyev elmi işini uzun müddət eksperimental nefritin öyrənilməsi istiqamətinə yönəldir. Nəzəriyyəçi alim təbabətin ayrı-ayrı sahələrinə, bir qismi isə tarix və siyasi problemlərə həsr olunmuş 87 elmi əsərin müəllifidir.

Əziz Əliyevin iştirakı ilə 1936-1940-cı illərdə malyariya və traxomaya qarşı mübarizə istiqamətində həyata keçirilən tədbirlər sayəsində bu dəhşətli xəstəliklərin ölkə ərazisində geniş miqyasda yayılmasının qarşısı alınmış, onun rəhbərliyi ilə respublikamızda xüsusi dispanserlər, şəhər və kəndlərdə göz xəstəxanaları tikilmişdir.

1941-ci il avqust ayının 25-də Sovet qoşunları İran ərazisinə yeridildikdən sonra Azərbaycan KP MK katibi Əziz Əliyevin rəhbərliyi altında xüsusi qrup yaradılır. Zaqafqaziya Cəbhəsinin komandanı, general-leytenant D.Kozlovun göstərişi ilə Azərbaycan Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinin üçüncü katibi Əziz Əliyev 47-ci ordunun Hərbi Şurasının üzvü təyin olunur və İranda bir çox məsələlə-

rin həllində yaxından iştirak edir. Lakin qısa müddətdən sonra o, İrandan Dağıstan Respublikasına göndərilərək Dağıstan Vilayət Partiya Komitəsinə birinci katib və Mahaçqala Müdafiə Komitəsinə sədr təyin edilir. İkinci Dünya müharibəsi zamanı alman qoşunları demək olar ki, SSRİ-nin bütün Avropa hissəsini işğal etmiş, döyüşlər Dağıstan sərhədlərinə qədər gəlib çatmışdı. Dağıstanın ağır vəziyyətində respublikaya rəhbərlik etmək üçün yüksək səviyyəli kadra böyük ehtiyac var idi. Bu məqsədlə, 1942-ci ilin sentyabr ayında Mərkəzi Komitə Ə.Əliyevi Dağıstana birinci katib göndərir.

Çoxsahəli elmi, ictimai fəaliyyəti olan Əziz Əliyevin həyatında 1942-1948-ci illər - Dağıstana rəhbərlik illəri xüsusi bir mərhələ təşkil edir. Əziz Əliyev gərgin əməyi, gecə-gündüz bilmədən işləməsi sayəsində çox ağır şəraitdə olan respublikanı çətin vəziyyətdən çıxara bildi. Dağıstan Respublikasına 6 il rəhbərliyi dövründə nəinki respublikanın ağır, mərhumiyyətli illərini geridə qoydu, onu sürətli inkişaf mərhələsinə yüksəltdi. Belə ki, bu illərdə Əziz Əliyevin təşəbbüsü ilə 1943-cü ilin dekabrında Dağıstan Dövlət Filarmoniyası və 1945-ci ildə SSRİ Elmlər Akademiyasının Dağıstan bazası yaradılmış, Dağıstanda dağılınlardan milli kadrlar hazırlamaq üçün Qadın Müəllimlər İnstitutu və Qadın Pedaqoji Məktəbi, Uşaq Kitab Nəşriyyatı və s. açılmışdı. Müharibə illərində dağıstanlıların göstərdikləri əmək rəşadətine görə respublikaya ilk dəfə Dövlət Müdafiə Komitəsinin Keçici Qırmızı Bayrağı verilməmişdi. Bütün bunlara görə xalq Əziz Əliyevi - "Qurucu Əziz" adlandırdı.

1951-ci ildə Azərbaycan SSR Nazirlər Soveti sədrinin birinci müavini Əziz Əliyevə valideynlərinin sosial mənşəyini və İranda qohumlarının olmasını gizlətdiyi bəhanəsilə şəxsi işinə yazılmaqla şiddətli təhmin verilir və o, həmin il iyulun 24-də vəzifəsindən azad edilir. Yalnız 1953-cü ildə İ.V.Stalinin ölümündən və Mirzəfər Bağırovun həbsdən sonra, 1954-cü il fevral ayında Əziz Əliyevə verilən şiddətli partiya təhminatı ləğv olunur. Elmi fəaliyyətindən bir an belə ayrılmayan Əziz Əliyevin qısa müddətdə 33 elmi işi çapdan çıxır. O, həmin illər rəhbərlik etdiyi Ortopediya Elmi-Tədqiqat

İnstitutunun beşcildlik elmi əsərlər məcmuəsini nəşr etdirir, bir neçə elmlər namizədinin yetişməsinə böyük əmək sərf edir. 1956-cı ildən ömrünün sonunadək Azərbaycan Həkimləri Təkmilləşdirmə İnstitutunun direktoru işləyir.

Görkəmli dövlət xadimi Əziz Əliyevin fəaliyyəti çoxsahəli və əhatəli olmuşdur. Onun elmin təşkili, Azərbaycan səhiyyəsinin inkişafı istiqamətində apardığı böyük və genişmiqyaslı işlər nəticəsində ölkəmizin səhiyyə sistemi təkmilləşmiş, bu sahədə milli kadrlar yetişmişdi.

Dövlət quruculuğu, xalqlar arasında dostluq əlaqələrinin möhkəmləndirilməsi Əziz Əliyevin fəaliyyətinin ayrıca bir hissəsini təşkil etmiş və o, xalqa sədaqət, cəmiyyətə xidmət, insanlara diqqət və qayğı missiyasının şərəflə yerinə yetirmişdir.

Böyük şəxsiyyətin vətən və xalq qarşısında ki misilsiz xidmətləri yüksək qiymətləndirilmişdir. I-II çağırış SSRİ Ali Sovetinin, I-III çağırış Azərbaycan SSR Ali Sovetinin, II çağırış Dağıstan MSSR-in Ali Sovetinin deputatı olmuş, iki dəfə "Lenin" ordeni, daha sonra "Qırmızı Əmək Bayrağı", "I dərəcəli Vətən müharibəsi" ordenləri, "Səhiyyə əlaçısı" döş nişanı, bir çox medallar, o cümlədən 1948-ci ildə "Moskvanın yaranmasının 800 illik" xatirə medalı və çoxsaylı fəxri fərmanlarla təltif edilmişdir. 1960-cı ildə Əziz Əliyev "Azərbaycan SSR Əməkdar həkimi" fəxri adına layiq görülmüşdür.

Azərbaycan xalqının görkəmli nümayəndələrindən biri olan Əziz Əliyev həm görkəmli ictimai-xadim, həm qayğıkeş həkim, yüklü insanı keyfiyyətlərə malik olan vətənpərvər insan, gözəl ailə başçısı, böyük ziyalı, işıqlı şəxsiyyət idi. Azərbaycan tibb elminin inkişafına böyük töhfə verən akademik Azərbaycanın səhiyyə sahəsində silinməz iz qoymuşdur. Bir həkim, alim və vətəndaş kimi bütün ömrü boyu vətəni, xalqı yolunda yorulmadan, usanmadan çalışmış, respublikamızda təhsilin, səhiyyənin və digər sahələrin inkişafında əvəzolunmaz işlər görmüşdür. Kamillik və müdriklilik məktəbi olan Əziz Əliyevin keçdiyi şərəfli həyat yolu hər bir Azərbaycan vətəndaşı, hər bir alim, hər bir həkim üçün nümunədir.

Mehpəbə ƏLİYEVƏ.
"Respublika".